

**ALGUNES CONSIDERACIONS SOBRE
DEMOGRAFIA I UNIVERSITAT**

Anna Cabré Pla

141

**ALGUNES CONSIDERACIONS SOBRE
DEMOGRAFIA I UNIVERSITAT**

Anna Cabré Pla

141

Aquest text prové de la transcripció de la conferència presentada
a les *V Jornades de treball dels Consells Socials de les
Universitats Públiques Catalanes: "Preveure el Futur"*,
celebrades a Barcelona el dia 21 de maig de 1998.

Centre d'Estudis Demogràfics

1998

Resum.- Es realitzen unes reflexions per tal d'ajudar a preveure els efectes que la disminució dels efectius generacionals que arriben a la Universitat pot provocar dins d'aquest àmbit (el gruix de la davallada són els nascuts bàsicament entre 1975 i 1985 i és la que afectarà a la universitat en els propers cinc anys). L'autora es pregunta com aquest canvi demogràfic pot influir en la propensió a voler anar a la universitat, apuntant factors a favor (major capacitat d'escollir la carrera que es vol seguir; l'àmbit públic podrà concentrar més recursos en menys persones; les universitats tindran una política més receptiva i més activa per a captar, mantenir i retenir estudiants) i en contra a que les proporcions de persones que entrin i es mantinguin en la universitat tendeixin a augmentar (competència del mercat de treball, on s'espera que les possibilitats d'ocupació dels joves s'incrementi; la competència que pugui fer la nova Formació Professional, FP3; i potser dins uns anys, la més precoç constitució de les famílies).

Paraules clau.- Demografia, universitat, natalitat, joventut, nivell d'instrucció, activitat.

Resumen.- Se reflexiona sobre los efectos que la disminución de los efectivos generacionales que llegan a la universidad pueda tener sobre este ámbito (son los nacidos básicamente entre 1975 y 1985 los que experimentaron el descenso mayor y es el colectivo que afectará a la universidad en los próximos cinco años). La autora se pregunta como este cambio demográfico puede influir en la propensión a querer ir a la universidad, anotando una serie de factores a favor (mayor capacidad para escoger la carrera que se quiere seguir; el ámbito público podrá concentrar más recursos en menos personas; las universidades tendrán una política más receptiva y más activa para captar, mantener y retener estudiantes) y en contra de que las proporciones de personas que entren y se mantengan en la universidad tiendan a aumentar (competencia del mercado de trabajo, donde se espera que las posibilidades de ocupación de los jóvenes aumente; la competencia que pueda hacer la nueva Formación Profesional, FP3; y quizá, dentro de unos años, la más precoz onstitución de las familias).

Palabras clave.- Demografía, universidad, natalidad, juventud, nivel de instrucción, actividad.

Abstract.- Some reflections are made for helping to forecast the effects of the reduction of generational size of students entering the University (the main reduction is attributable to those persons born between 1975 and 1985 and who will affect the university in the next five years). The author wonders how this demographic change may influence the propensity to attend university, highlighting favorable factors (a better capacity to choose a career: the fact that public authorities will be able to concentrate more resources on fewer students: the fact that the universities will have a more receptive and active policy to attract, maintain and retain students) as well as unfavorable factors on the increasing tendency of the proportions of persons entering and remaining at the university (competitiveness of the labour market where it is expected that the possibilities of young peoples will increase; the competitiveness of the new Vocational Training, FP3; and maybe in the near future, the fact that the constitution of the families will take place earlier).

Key words.- Demography, university, natality, youth, education level, activity.

Résumé.- Quelques réflexions sont faites afin d'aider à prévoir les effets de la diminution des effectifs générationnels qui arrivent à l'Université (la principale réduction est due aux personnes nées entre 1975 et 1985 et ce sont eux qui affecteront l'université au cours des cinq prochaines années). L'auteur se demande comment ce changement démographique peut influencer la propension à vouloir aller à l'université, identifiant des facteurs positifs (meilleure capacité de choisir la carrière désirée: les autorités publiques pourront concentrer davantage de ressources à moins de personnes; les universités auront une politique plus réceptive et plus active pour capter, maintenir et retenir les étudiants) et des facteurs négatifs sur la tendance à l'augmentation des proportions des personnes qui entrent et se maintiennent à l'université (compétitivité du marché du travail où on s'attend à ce que les possibilités d'occupation des jeunes augmentent; compétitivité de la nouvelle Formation Professionnelle, FP3; et peut-être, dans quelques années, la constitution des familles sera plus précoce).

Mots clés.- Démographie, université, natalité, jeunesse, niveau d'instruction, activité.

ALGUNES CONSIDERACIONS SOBRE DEMOGRAFIA I UNIVERSITAT

V Jornades de treball dels Consells Socials de les Universitats Públiques Catalanes, 21 de maig de 1998.

Moltes gràcies. Abans de res vull agrair la invitació que se m'ha fet per participar en aquesta trobada dels Consells Socials de les Universitats Catalanes. És realment un honor per a mi i també un repte important que tractaré d'afrontar de la millor manera.

De la demografia, en aquests moments se'n parla molt en temes d'universitat. Com acostuma a passar en tot el que toca a la demografia, són fets moltes vegades anunciats que es veuen venir vint anys abans, però que no se'n pren una consciència clara fins que els efectes els tenim davant. Aquests dies es parla molt del maig del 68 a França: el maig del 68 va començar l'octubre del 67, quan les primeres generacions nombroses del *baby boom*, les nascudes el 1946 i 1947, van arribar en ple a la universitat francesa, que tot i haver tingut vint anys per preveure-ho, no s'havia adaptat o no prou. L'octubre del 67 va ser encara pitjor que l'anterior –jo hi era i en puc donar fe– els nous estudiants eren asseguts per terra pels corredors de la Sorbona, tractant de sentir per altaveu el que deien els professors dins de les aules. A la nova Universitat a Nanterre, oberta a corre-cuita per descongestionar, els problemes eren iguals o pitjors. La cosa es va anar escalfant i arribat el mes de març ja es va crear un moviment de protesta que el mes de maig va sortir al carrer... La resta ja la sabem, perquè en aquests dies se'n parla molt.

El que ara passa és ben bé el contrari, no és l'arribada de generacions plenes sinó l'arribada de generacions buides. Era previsible i havia estat previst, però no és fins ara que en comencem a sentir els efectes.

Hi ha moltes coses per dir al respecte, i des de molts angles. Jo les plantejaré sobretot des del meu punt de vista, que és el de demògrafa, començant per recordar les particularitats de la demografia espanyola i la catalana, que en aquest sentit són pràcticament idèntiques en

aquests moments, i que tenen uns trets molt especials que les situa als extrems dels rànquings mundials de totes les variables demogràfiques. Tots sabem, perquè ho llegim a la premsa cada dia, que Espanya –almenys fins a 1996– ocupava l’últim lloc del rànking mundial de fecunditat, desplaçant a Itàlia que abans l’havia ocupat durant anys; de tota manera, el que importa no és que siguem els últims o els penúltims, sinó que l’àrea de més baixa fecunditat del món sigui actualment l’Europa del Sud, a la que pertanyem. És menys conegut, en canvi, que aquesta àrea geogràfica, i Espanya en particular, se situa al capdavant pel que fa al rànking internacional de l’esperança de vida. És a dir que en aquest moment tenim una de les expectatives de vida més altes i una de les fecunditats més baixes del món.

Hi ha uns altres rècords mundials que segurament són també nostres però que resulten difícils de documentar perquè les institucions internacionals no en publiquen estadístiques comparables: per exemple, devem ser el país, o un dels països, on els joves se’n van de casa dels pares a una edat més tardana; també en això podem competir amb Itàlia, però nosaltres guanyem! Atès que les migracions es produeixen normalment en els grups d’edat jove, i que a casa nostra els grups d’edat jove es distingeixen actualment per la seva pràctica immobilitat territorial, resulta que també som un dels països, en aquests moments, amb més baixes migracions internes, i en particular, amb més baixes migracions internes de la població jove.

Assenyalo aquests fets demogràfics perquè encara que aquí estem parlant d’universitat, jo diria que la relació entre universitat i demografia va en tots dos sentits. Hi ha un costum estès que consisteix en considerar que la població és una variable independent. La demografia, el clima i el medi físic són aquelles coses, aquells imponderables, als quals tota la resta s’ha d’adaptar, i per això normalment ens conviden als demògrafs a escriure el primer capítol dels llibres col·lectius, perquè se suposa que un cop que se sap què passa amb la població, tots els altres experts podran dir-hi la seva.

Jo m’escarrasso a dir que la demografia no és de cap manera una variable independent, sinó que és una variable interdependent amb tota la resta i, per tant, sempre que algú ens pregunta quants habitants hi haurà a un determinat municipi per veure quants habitatges s’han de fer, jo hi responc: "Digueu quants habitatges fareu i us direm quants habitants tindreu, més o menys". En matèria d’universitat podríem dir una mica el mateix. Certament, la demografia influeix en la universitat, però la universitat també influeix en la demografia, i hi influeix en totes i cadascuna de les variables demogràfiques, que són molt

poques. Ho tractaré ràpidament, perquè sóc conscient que això no és el tema central, però no me'n puc estar.

En primer lloc, vull dir que el nivell d'instrucció, el nivell d'educació, és la variable més influent en les diferències de mortalitat o d'esperança de vida i que, per tant, assolir nivells d'educació tan elevats com els que tenim actualment –perquè he de dir també que uns altres trets que distingeixen el nostre país són, precisament, els elevats nivell d'educació formal total i la rapidesa amb què s'han assolit–, millorar com s'han millorat els nivells d'educació, tant dels homes com, sobretot, de les dones, certament és un factor que té influència i que pot explicar, en part, l'excel·lent posició del país en matèria de supervivència. No és l'únic, hi ha un altre factor molt important, que és històric, i que és la “bona qualitat” de les nostres persones grans, que han estat molt seleccionades per la història, però no és l'únic. En tot cas, el nivell d'educació fa que no sols l'esperança de vida sigui més llarga, sinó que es pugui esperar raonablement que l'esperança de vida en bona salut, que és l'indicador qualitatiu que avui dia interessa, també augmenti més que proporcionalment.

En segon lloc, els alts nivells educatius que hi ha actualment al nostre país, combinats amb les característiques del model universitari espanyol, que és un model amb matrícules molt baixes, amb localització cada vegada més dispersa, i a la vegada amb una absència, no diré total, però quasi total de beques, ha generat un *modus vivendi* de l'estudiant consistent, bàsicament, a viure amb la família. És un dels factors que fa que segons les dades recents de l'EPA (Enquesta de Població Activa) el 72% dels homes –ara en diuen nois– de vint-i-cinc a vint-i-nou anys, i no dic de vint a vint-i-quatre, sinó de vint-i-cinc a vint-i-nou, el 72% vivien amb els pares, i el 53% de les noies de vint-i-cinc a vint-i-nou –que abans serien considerades *solterones*...– el 53% també encara viuen amb els pares o amb altres parents (no consorts) que són caps de família. Això no vol dir que totes les persones que estiguin en aquesta situació hi siguin perquè han estat molt temps estudiants universitaris, però certament, això hi ha contribuït. El model de residència familiar de l'estudiant en un país que té una proporció d'estudiants universitaris tan elevada com la nostra, alimenta un model general d'emancipació tardana i de constitució tardana de les famílies. En altres països els estudiants o tenen beques o hi ha el costum que visquin fora de la família; el fet d'anar-se'n de casa promou que s'ajuntin, es casin, depèn del que es faci a cada país, però que d'alguna forma constitueixin famílies a una edat més jove. Aquí no, i així, la constitució de noves famílies es produeix cada vegada més tard.

Un tercer element, molt important, és l'efecte estructural de l'educació sobre els nivells de fecunditat. Vist que sempre –ara i fa cinquanta anys– la intensitat i els calendaris de la fecunditat de les dones han estat molt diferenciats segons el seu nivell d'instrucció i que, en particular, les dones amb estudis superiors s'han distingit per la seva baixa fecunditat i pel calendari tardà de constitució de la família, el fet que actualment hi hagi una proporció tan elevada de dones escolaritzades o amb títols universitaris, certament té un efecte estructural sobre la fecunditat. Diré a tall d'hipòtesi, mentre espero les dades del padró del 96 per poder-ho demostrar, que possiblement l'efecte que sobre la fecunditat està tenint del canvi de nivells educatius en les dones sigui en aquest moments tant important com el canvi de comportament dins de cada nivell. És a dir, que podria ser que tant a Espanya com a Catalunya el que estigués passant és que unes proporcions importants de la població estan accedint a uns comportaments i a uns valors i objectius que en el passat només eren propis de dones de les classes benestants.

I finalment, un últim punt, que reitera el que he dit abans: que aquest model universitari dispers, certament ha contribuït a disminuir de forma dràstica l'emigració dels joves i la substitueix per la mobilitat diària, i no sols durant els temps d'estudis, sinó després també. Anys enrera, l'emigració per causa educativa, a qualsevol nivell del sistema, era sovint el primer graó d'una trajectòria migratòria irreversible. La reducció de la seva freqüència contribueix ara a mantenir l'arrelament al lloc d'origen, element bàsic en el canvi de sentit dels moviments migratoris interns dels darrers anys.

Són punts, tots ells, que podria desenvolupar, però que només plantejo perquè es vegi que la pròpia política universitària respecte de quina oferta, quants estudiants s'escolaritzen, on se situen les universitats, quin tipus de suport financer, econòmic es dona als estudiants, tot això també incideix sobre la demografia, de manera que quan després la demografia influeix sobre la universitat, s'estableix un circuit en el qual ens podríem preguntar a quins nivells es podria intervenir, si és que realment es volgués intervenir. Plantejo la qüestió de si realment es vol intervenir, perquè per ofici sé que fa quinze anys que ens plantegem la baixa de la fecunditat com una cosa tremenda, i fa quinze anys que tampoc no s'ha intervingut positivament de cap manera notable. Ho deixo dit.

Ara anem a allò que aquí ens preocupa més, o això suposo, que són els efectes de la demografia sobre la universitat. Aquest és el tema d'actualitat, i jo, contràriament al que potser alguns esperen, no penso aportar gaires xifres, tot i que en porto algunes en reserva. La veritat és que pel que fa a la demografia les xifres són molt senzilles, i pel que fa a

altres variables universitàries, segurament molts de vosaltres les coneixeu millor que jo. El que em proposo, sobretot, és transmetre el que són les meves reflexions sobre el que pot passar. A nosaltres, en demografia, ens encarreguen sovint de dir, no el que passa, ni el que ha passat, sinó què passarà, i jo atribueixo a la feblesa de la disciplina, en el camp universitari i institucional, el fet que ens arriquem a fer coses a les que altres disciplines més ben instal·lades no s'arrisquen, com és ara predir el futur i donar-ne les estadístiques, coses més aviat temeràries, si ho penseu bé.

Tothom sap que –Mister Dearing ho ha dit abans i les seves xifres eren bones– els naixements han caigut a Espanya, a Catalunya, i als països de la Mediterrània nord en general, d'una forma sense precedents, ni en la nostra història, ni durant el mateix període en altres països europeus. És a dir, una caiguda de la magnitud i de la velocitat que han tingut les nostres xifres de naixements no s'ha donat en cap altre país. Penseu que Catalunya tenia l'any 1975 un índex sintètic de fecunditat (ISF) de 2,8 fills per dona, i permeteu-me que digui alguna cosa sobre aquest indicador, que sovint és mal interpretat. En realitat, no hi ha cap generació catalana del segle XX que hagi tingut 2,8 fills en promig: les que més, que són les generacions nascudes de 1935 a 1950, que *som* les mares dels estudiants actuals, n'han tingut uns 2,3-2,4. El que indica l'ISF no és el comportament reproductiu de les persones al llarg de la seva vida, sinó el comportament de l'any, suposant que els anys es comportin. El que ens diu l'ISF de 1975 és que cent dones que tota la seva vida haguessin tingut fills a totes les edats com es tenien l'any 75, haurien acabat tenint-ne 2,8 per càpita i això indica que ens trobàvem en una conjuntura alta, on es tendia a tenir els fills cada cop més aviat i on es produïa el que en diem una *concentració de calendari*. A Espanya em sembla que l'ISF era de 2,9. Això donava a Catalunya 112.000 naixements, i a Espanya prop de 700.000. Actualment, i per raons oposades, l'ISF dels anys 90, a Catalunya i a Espanya, se situa per sota de 1,2 fills per dona, amb una xifra de naixements d'uns 55.000 a Catalunya i d'uns 365.000 a Espanya.

Una caiguda d'aquesta magnitud no s'ha donat ni tan sols en els altres tres països, Itàlia, Grècia i Portugal, que s'ens assemblen; la davallada d'Espanya ha estat la més extrema. Catalunya té sempre una fecunditat un pèl per sota de la mitjana espanyola, però entre les comunitats autònomes d'Espanya no és pas la de més baixa fecunditat. En tot cas, és prou baixa com perquè valgui la pena tenir-la en compte en tots els àmbits.

Volent preveure els efectes d'aquest descens sobre els efectius de joves que se situarien a les portes de la Universitat, vàrem calcular fa uns anys el que en dèiem la generació

mitjana universitària, que és una mitjana de les persones de divuit a vint-i-quatre anys, ponderada segons el pes que tenia cada edat en les entrades a la universitat, bàsicament centrada en els de divuit i dinou, però no sols. Aquesta generació mitjana passava per un màxim l'any 93 –no dic els que entren a la universitat, sinó els que hi havia a la població, a Catalunya– amb 104.289 persones; el 94, igual: 104.000; el 95 baixa a 102.000; el 96, 99.000; i a partir d'aquí ja comença a baixar molt ràpidament, i ho diré en milers: 95, 91, 86, 81, 76, 71, 67, 65, 62, 61, 59, 58; aquesta darrera xifra correspon a l'any 2008; si hagués seguit fins al 2014 hauria seguit baixant, ja molt lentament fins al voltant dels 55.000.

Això és l'efecte demogràfic i no cal dir-ne més. Podríem dir que entre els nascuts del 75 i els del 85 hi ha una caiguda del 40%, que és l'important i que és la que ens afectarà ara, en els pròxims anys, en aquests dos, tres anys que vénen. Si continuem fins als nascuts l'any 95, que encara els falta força per arribar a la universitat, encara hi haurà una petita caiguda, però ja no tan significativa. Per tant, el gruix de la davallada ens ve en aquests propers anys, ja hi som, ja hi hem entrat i això ara es farà sentir per moments. A mi em fa gràcia que en qüestions de demografia sempre hi ha la tendència a parlar que dels problemes del futur, hi ha qui diu que anem cap a la crisi demogràfica; no hi anem, ja hi som!, ja fa molts anys que hi som. La crisi demogràfica és la que hem viscut, després vindran les seves conseqüències en el futur, però la crisi és ara, en el futur vindran, per força, les adaptacions. En el tema de la universitat, en particular, el problema dels efectius és ara, en els propers cinc, deu anys.

Fins ara he parlat dels efectius totals de joves en edat d'entrar a la universitat. A la pràctica no tots són candidats a entrar-hi; cal tenir, sobretot per entrar-hi a aquesta edat, uns títols i si no esperar als vint-i-cinc anys i fer unes proves. I cal tenir la voluntat d'entrar-hi, es clar.

L'any 89, vam fer un treball per al Consejo de Universidades anomenat *Distribución territorial de la población pro-universitaria en España 1979-2003*. Era una previsió de sortida de COU, perquè era per províncies i, és clar, vist que hi ha migracions d'una província a una altra –sobretot en aquella època encara més que avui–, el que ens interessava era veure qui tenia els diplomes per poder entrar a la universitat, vist que de totes formes em sembla recordar que més del 90% dels que acabaven COU hi entraven l'any següent. Aquestes previsions, que ara ja resulten una mica antigues, però que s'han complert bastant bé, estaven fetes en dues variants, dues tendències de pensió a

estudiar. Partint de les xifres demogràfiques de que acabo de parlar i que són poc discutibles, s'hi aplicaven unes propensions a acabar estudis secundaris, en dues variants, una baixa, és a dir conservadora, i una alta, és a dir més expansiva. La projecció abastava fins el 2003, i segons els càlculs que vàrem fer aleshores, la majoria de províncies espanyoles tenien un màxim de sortides de secundària, per tant de gent a la porta de la universitat, els anys 1995 i 1996.

En el cas de Catalunya, i no era l'únic, el nivell màxim de sortides de COU, els 1995 i 1996, eren de l'ordre del 150% de les de 1987, que era el nostre punt de partida. En canvi, ens trobàvem que l'any 2003, en tendència baixa, la majoria de les províncies es tornaven a trobar a nivell 100 a 110, és a dir pràcticament al nivell de 1987, i en hipòtesi alta podíem anar al nivell 120, més o menys, respecte de 1987. És a dir, que pel que ens interessa ara, que és el nivell 1995, es podia esperar, amb unes hipòtesis d'expansió altes o baixes, una caiguda d'aquí al 2003 situada *grosso modo* entre el 20% i el 33% de candidats, de gent que podria presentar-se a la porta de la universitat, no de gent que després s'hi presenta. Per tant, jo diria que aquest és el marge: hem dit una reducció de 40% de les persones, reducció que es convertiria en 33% si la propensió a acabar secundària no hagués millorat gaire i 20% si l'escolarització secundària hagués prosperat força. Per tant hem de comptar d'aquí al 2003 amb una caiguda segura dels candidats joves i de la pròpia comunitat, encara que jo en aquest moment m'inclino més per una reducció del 20% més que no pas del 33%, sobretot si s'observa l'evolució fins ara. És bastant difícil fer prediccions en aquests moments, perquè tot aquest canvi demogràfic ha coincidit amb tots els canvis de sistema a la secundària, i això fa que la situació sigui força complexa. Nosaltres ho hem intentat, actualment estem fent un treball que encara no està acabat, per a la Universitat Autònoma de Barcelona, i hem estat treballant amb les dades recents i després d'abordar-ho d'una forma molt analítica hem tornat finalment a la proporció d'estudiants per generació, que ens sembla més sòlida i de fiar. Els resultats confirmen ara per ara el que jo us he dit, i que suposo que no us ve de nou: que en els pròxims deu anys podem esperar una caiguda entre el 20 i el 33% dels joves que han acabat la secundària i que estaran en condicions de presentar-se a la porta de la universitat.

La qüestió, per a mi, el que em preocupa més, no és tant aquest efecte, amb qui tothom més o menys ja compta. El que m'intriga, i com a treballadora de l'empresa universitària em preocupa, és com el canvi demogràfic afectarà la propensió a voler anar a la universitat, perquè aquí quan he parlat de variants alta i baixa, són les variants alta i baixa d'acabar la secundària, no d'anar a la universitat després. Normalment, en temes de demografia

predomina el pessimisme, però en canvi, quan sortim de la demografia i ens situem en altres terrenys, ja tornem a ser optimistes, potser perquè ja estem adaptant-nos i cercant solucions. Jo trobo que, en general, pel que veig que s'està dient, es tendeix a exagerar el que pot ser l'efecte demogràfic respecte a la sortida de secundària, tot i la seva importància, i en canvi es pensa que tot es podrà arreglar a nivell de les propensions, és a dir que tothom voldrà estudiar, que la tendència a voler estudiar és com il·limitada, és com una mena de fam que no s'acaba mai. I jo aquí, permeteu que no sigui tan optimista, perquè hi ha factors a favor i hi ha factors en contra que les propensions augmentin.

A favor hi ha, òbviament, que en haver-hi menys candidats, hi ha més capacitat d'opció, els joves podran estudiar més el que vulguin segons la seva vocació o conveniència, potser també en establiments que els siguin més pràctics o més simpàtics; les famílies i la cosa pública en general podran concentrar més recursos en menys persones, i per tant fer-los la vida universitària més avinent. Es més, les pròpies universitats, lògicament, tindran una política més receptiva i més activa a l'hora de captar estudiants i de mantenir-los, de retenir-los. Per tant, tot això a mi em sembla que hauria d'actuar positivament en el sentit que les proporcions de persones que entraran i es mantindran a la universitat i acabaran els seus estudis tendís a augmentar.

Però hi ha un altre factor en sentit contrari -la magnitud del qual no puc avaluar però que em sembla que pot ser molt important-, que és la competència del mercat de treball. Hem de pensar que l'expansió del sistema universitari que hem experimentat fins fa poc s'ha donat en condicions d'una gran pressió demogràfica, però no sols. S'ha donat també en el moment en què coincidia la pressió demogràfica amb diferents episodis recessius en l'àmbit internacional, amb una reestructuració i reconversió de l'economia espanyola que ha destruït moltíssims llocs de treball, i amb una reglamentació laboral que feia que la població gran fos pràcticament inamovible i que ha conduït a que tot l'ajustament s'hagi fet sobre la base de la població jove. Una part molt important d'aquesta pressió causada per la conjunció demografia-economia-legislació ha estat absorbida, i jo me'n felicito, per un sistema escolar i universitari amb una política de preus baixos, cosa que, al meu parer, no sols ha evitat conflictes majors, sinó que a més a més ha permès portar a terme una importantíssima reconversió de recursos humans, de colossals efectes potencials a mig i llarg termini. És a dir, que l'escolarització massiva no ha estat sols una forma útil, pacífica i força agradable d'ocupar els joves temporalment excedentaris (o això esperem), sinó que realment ha estat un element bàsic en la reconversió econòmica i social del país.

Ara bé, si hi hagués hagut feina, tota aquests joves haurien anat a la universitat? Per exemple, es parla molt del gran progrés en l'educació femenina, ¿però això és perquè el país és molt feminista, o precisament perquè les úniques edats en què treballaven les dones anteriorment eren aquelles en què avui dia no hi havia feina per a les persones d'aquesta edat, ni homes ni dones? La massiva arribada de les noies a la universitat ¿s'hauria produït si hi hagués hagut feines per a noies joves als despatxos, a certes indústries i al comerç, com n'hi havia abans?

I que passarà ara, amb l'arribada de les classes buides? Perquè, permeteu-me que us digui que les nostres sí que son classes buides i no les que tenen altres països. Perquè a vegades ens preguntem: i als altres països què ha passat?, per tal de caminar una mica sobre les seves passes. El que passa és que no hi ha altres països que hagin tingut una caiguda demogràfica com la nostra abans que nosaltres. I a més, la cronologia és diferent, perquè en altres llocs les classes buides han arribat en època d'economia baixa, i ara aquí les classes buides arriben en una època que sembla que l'economia va bé, i, per tant, aquí anem desfasats i les classes plenes han arribat en els pitjors moments, mentre que les classes buides arribaran en els bons moments. Per tant, el canvi previsible en les possibilitats laborals dels joves em semblen molt importants. Ja sé que tot això costa de creure, no tant per manca d'arguments com per allò de curar-se en salut i no fer-se il·lusions. Quan dic: "Hi haurà un canvi molt notable en el mercat de treball, potser més que en la mateixa universitat" veig l'expressió d'escepticisme àdhuc entre el públic més addicte. Jo crec molt de debò que les generacions nascudes després del 78 o del 79, que són les que hauran d'entrar aquest any a la universitat, començaran a experimentar una millora ràpida en les oportunitats laborals, perquè a més, en el mercat de treball les cues no es respecten; pot ser que persones de generacions més antigues segueixin tenint dificultat, però els nous no, entre altres coses perquè hi ha tipus de contractes, hi ha tipus d'ajuts, hi ha tipus d'ofertes que van lligats a una determinada edat, hi ha polítiques d'empresa de contractar gent de tal edat, que s'aplica amb independència dels efectius de la generació implicada.

Per tant, jo crec que cal esperar un canvi important en les possibilitats d'ocupació dels joves, i això crearà una competència important a l'educació superior, als estudis universitaris, sobretot els concebuts com ho són ara, com a estudis de dedicació exclusiva no remunerada. Si hagués de competir, un salari de jove amb una beca, el resultat fóra més incert, però un salari que no competeix amb res, des del punt de vista econòmic, té un atractiu que no s'ha d'oblidar ni menystenir.

Hi ha altres factors de disminució de la propensió a estudiar a la universitat, menys importants i immediats que el que acabo d'esmentar i que crec que ja està funcionant. Per exemple, la competència que pugui fer la nova formació professional, l'FP3, que constitueix un gran interrogant. I un altre factor, que pot semblar encara més utòpic i que potser no és per ara, però potser sí per d'aquí a cinc anys: que probablement, si la situació econòmica dels joves va a millor, i com ha passat sempre amb les generacions buides, la constitució de les famílies serà més precoç, la gent es casarà més jove, i les dones que avui dia estan estudiant i després fent màsters, potser s'inclinaran més per atendre les necessitats de les seves famílies, tant en termes de treball remunerat com d'atenció a la llar i als infants. Això ja ha passat en altres països, països tan alliberats com els països escandinaus, on les noves generacions s'estan casant o ajuntant molt més joves, i on les dones estan optant en majors proporcions pel que en diuen *la via lenta* de promoció professional, que pot repercutir en la menor inclinació per a la continuació d'estudis a nivell molt avançat. De tota manera, la competència més important, i de bon tros, ha de venir del mercat de treball.

En el cas que, com jo espero, els joves segueixin volent estudiar, segurament el que sí que hem de comptar és que d'estudiants joves n'hi haurà cada cop més que treballin. I per tant, tindran un altre tipus de demandes respecte d'horaris, respecte de modalitats. Universitat oberta, o horaris especials, cursos més curts o més llargs, no importarà sols què s'estudia, sinó en quines condicions de compatibilitat amb altres activitats. Em sembla un punt molt important.

Després, permeteu-me que us parli dels tercers cicles i dels postgraus, perquè se sent sovint a dir que als primers cursos patirem l'efecte demogràfic, però que una part substancial de la massa dels estudiants que hem tingut fins ara acabarà a postgrau i tercer cicle, i que aquí hi ha realment l'ensenyament bonic, el que té futur, i que les universitats que fins ara no s'hi han pogut dedicar, sí que podran destinar recursos als tercers cicles, i visca els tercers cicles i els màsters! Jo tampoc no em faria tantes il·lusions, i per dues raons que us exposo. En primer lloc perquè els màsters, hi ha dos tipus de gent que en fa: per una banda, els que ja estan a la vida professional i volen adquirir altres coneixements o altres qualificacions, i aquests segurament seguiran generant demanda; i per l'altra, els joves que ja han acabat la llicenciatura i no troben feina, que segueixen sobrequalificant-se per competir millor. Al meu parer, i aplicant la meua hipòtesi de canvi important en el mercat del treball, aquesta categoria s'acaba d'aquí dos dies, i no en tinc les dades però sí la impressió de que representa més estudiants que no pas l'altra categoria. En segon lloc,

els tercers cicles i doctorats no estan prou valorats a l'empresa, a vegades fins i tot són negativament apreciats; en condicions de competència extrema ha pogut representar un element de currículum que s'exposa o s'oblida segons els casos; si el mercat de treball esdevé més *amistós*, sóc del parer contrari al que sembla predominar actualment i preveig que la demanda de tercer cicle seguirà provenint, i potser més que mai, únicament dels qui es destinin clarament a una carrera universitària o investigadora. Això és més aviat un eufemisme, perquè de "carrera investigadora" potser sí que n'hi ha en alguna branca, però per a la majoria i avui dia, la carrera investigadora només existeix com un subproducte de la carrera docent, només es pot ser investigador quan s'accedeix a una plaça docent, el nombre de les quals està estretament vinculat al nombre i distribució dels estudiants universitaris. Ara per ara, el nombre d'investigadors depèn de la demanda de professors. Es així.

Considerant, per altra banda, que una bona part del professorat és funcionari i amb una edat de jubilació de setanta anys, i considerant també que la nostra mobilitat professional cap a altres ocupacions és pràcticament nul·la, entre altres raons per causa dels obstacles administratius quasi insalvables que la penalitzen i la impedeixen, resulta que tota l'adaptació a la demanda decreixent està destinada a fer-se en detriment dels professors més joves, que actualment ocupen tota una gamma de llocs de treball més o menys precaris, i encara més en detriment dels futurs aspirants. El tancament de les carreres docents per a mi representa, i potser no és el mal més gros, una hipoteca gravíssima respecte a tot el que és l'organització de tercers cicles. Ens podem trobar –com ha dit Lord Dearing, i com passa molt a tot Europa– que els tercers cicles es mantinguin únicament sobre la base de la demanda exterior, principalment extra-europea. La demanda exterior està bé, però basar-se exclusivament i forçosament en la demanda exterior és una aposta arriscada i potser poc engrescadora.

Finalment, vull assenyalar que hi ha un sector molt important de possible demanda, el que jo anomeno *generacions damnificades*, que, des del punt de vista universitari són *grosso modo* les nascudes de 1960 a 1977. Són les que com a mínim pateixen d'insatisfacció qualitativa. Com a mínim, si han estudiat no han estudiat el que volien, no com volien; alguns no han pogut entrar a la universitat, uns altres l'han hagut d'abandonar abans d'hora. Són els que han passat per tot el filtre de la superpoblació juvenil d'aquest període, que han tingut també dificultats en el mercat de treball, que han estat damnificats pel seu propi nombre i pels moments que els ha tocat viure. Com ja he dit, quan els joves siguin més escassos estaran més valorats, la qual cosa vol dir que el seu sou relatiu serà

més alt; això, per repercussions successives sobre les generacions precedents ha de forçar una millor utilització dels recursos humans que ja són al mercat de treball. Quan els més joves no hi siguin en nombres tan inabsorbibles com fins ara, anirà de baixa la lògica dels contractes temporals i de la rotació de personal; la situació dels més grans millorarà i s'estabilitzarà i podran plantejar-se una reconducció raonada de les seves trajectòries professionals. Aquestes persones són demandants potencials en nombre molt important de tota mena d'estudis, a tots nivells; molts d'ells ja tenen accés directe a la universitat, alguns ja hi han estat, i poden demanar especialitzacions, aprofundiments, simplement titulacions que en el seu moment no van obtenir. Tindran el mateix problema que els estudiants joves que treballen, que hauran de fer compatible treball i estudis. Això Lord Dearing ho ha dit molt bé. Diu: "Un estudiant jove no té cost, la persona gran sí té un cost, un cost d'oportunitat". Jo crec que aquí hi ha un gran jaciment d'estudiants, però s'ha de pensar què i com voldran i podran estudiar.

Acabaré amb un punt que no puc aprofundir aquí però que no vull deixar passar ara que tinc l'ocasió d'adreçar-me a una assemblea tan distingida de professors i de gestors universitaris: a mi em preocupa més la demografia dels professors que la dels estudiants. És una preocupació molt seriosa. Ja he argumentat anteriorment que un dels efectes més directes de la reducció del nombre d'estudiants és la congelació, per no parlar de reducció, del nombre de professors i que veient les característiques actuals del cos professoral l'ajustament significa el tancament virtual de la carrera universitària i l'extrema lentitud en les seves promocions. Crec que si no resollem la qüestió de l'estructura per edats, per antiguitats, per estatuts, i per nivell d'ingressos del professorat, anem a la catàstrofe. I jo no soc precisament de les que solen anunciar catàstrofes... Els desequilibris de la piràmide de població catalana seran no res comparats amb els de la piràmide del professorat. Desapareixeran els grups joves, substituïts en tot cas per un personal associat "tapa-forats" que, si em permeteu el símil, fan el mateix paper que els migrants estrangers a la població activa: fan la feina a baix preu i mai no tenen assegurat el dret de permanència. La resta, el personal docent de plantilla, anirem envellint sense gaires deixebles a qui transmetre i amb qui actualitzar-se; l'obsolescència de les capacitats i el descontentament general no són potser paraules vanes. Algunes possibles solucions semblen bastant bloquejades, com la mobilitat, per exemple. Es evident que en les condicions actuals, la mobilitat només és interessant per a les etapes inicials, per als professors no numeraris. Pel que jo en sé, tot el que no sigui comissions de serveis i serveis especials és tan complicat, perjudicial i irreversible que de fet ens manté collats a les nostres places com uns serfs moderns més o menys de luxe. Tampoc sembla que la jubilació anticipada, que

tan àmpliament s'ha utilitzat en altres branques, pugui ser aquí invocada, les normes legals són ben poc flexibles. No és que em sembli bo ni desitjable jubilar els treballadors abans d'hora, sobretot amb un tipus d'ofici com el nostre en què l'acumulació de coneixement i d'experiència ha estat llarga i ha exigit una inversió de recursos forta; però en canvi sí que em sembla que es podria aplicar als professors grans una normativa més flexible respecte de permisos, dedicacions, etc., amb efectes sobre la remuneració actual però no sobre els drets passius. Sobre bases totalment voluntàries, s'ha de tractar de recuperar recursos, per la via de les jubilacions o altres, per aplicar-los a la contractació i vinculació de gent més jove. Hi ha països, per exemple, que han fet programes de mobilitat específics per a professors grans, que poden anar a altres universitats o institucions sense ocupar-ne places ordinàries. Altres possibilitats, evidentment més simples, serien destinar recursos complementaris a captar professorat jove, encara que de moment no tingui una justificació per la demanda docent, o ampliar el ventall de les carreres exclusivament investigadores... Realment, el problema del professorat em sembla molt greu, sobretot perquè, contràriament al que passa amb la reducció del nombre d'estudiants, al que segurament acabarem adaptant-nos amb èxit, no hi ha consens en veure-ho com un problema i per això mateix no s'estan cercant solucions abans de que sigui massa tard i determinades generacions hagin quedat excloses per sempre més de la carrera docent, en detriment de la necessària renovació i reequilibri dels cossos docents.

Els agraeixo la seva atenció, molt encoratjadora.